

به نام خدا

درس: خارج فقه استاد طائب (جلسه یازدهم)

موضوع: مبحث جهاد و دفاع (دفاع بیولوژیک)

تاریخ: یکشنبه، ۹۹/۰۲/۱۴

متن کامل؛

أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى أَشْرَفِ الْأَنْبِيَاءِ وَالْمُرْسَلِينَ حَبِيبِ آلِهِ الْعَالَمِينَ
أَبُو الْقَاسِمِ مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ الطَّيِّبِينَ الطَّاهِرِينَ الْمَعْصُومِينَ وَ لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى أَعْدَائِهِمْ أَجْمَعِينَ
رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي * وَيَسِّرْ لِي أَمْرِي * وَ احْلُلْ عُقْدَةً مِنْ لِسَانِي * يَفْقَهُوا قَوْلِي ۱

بحث در دفاع زیستی یا دفاع بیولوژیک بود. عرض کردیم که تهاجم بیولوژیک یا زیستی سه هدف رو دنبال می کند: ضربه جسمی بر نیروی انسانی؛ دوم، آسیب و ضربه فرهنگی و روانی؛ سوم، آسیب و ضربه اقتصادی. ما به دنبال بیان احکام و وظایف در این دفاع بودیم. اصل دفاع به طور مفصل بحث شده است. در اینجا دفاع خاص زیستی و در حقیقت تطبیق احکام و مسائل جهاد و دفاع بر مسائل دفاعی زیستی صورت می گیرد. در حقیقت، بحث ما تطبیق موضوعات تهاجم زیستی با موضوعات تهاجم غیر زیستی است تا همانندی احکام معلوم شود. اگر این مسئله احکام مختص خود را دارد، تا حدودی آنها هم بیان می شود. یکی از فروع دفاع زیستی، این است که آیا می توان برای اقدامات دفاع زیستی طلب اجرت کرد؛ آیا می توان برای ابزار دفاع زیستی و تولید آنها طلب اجرت و یا طلب ثمن کرد؟ این یکی از فروع دفاع زیستی است.

طلب اجرت بر اصل اقدامات دفاعی

بیان شد که اقدامات دفاعی در بخش های مختلفی صورت می پذیرد. یکی از اقدامات، جلوگیری از آسیب به بدن هاست. این کار را پزشکان و پرستاران انجام می دهند. از دیگر اقدامات دفاعی،

۱. سوره طه، آیه ۲۵-۲۸.

جلوگیری از گسترش ویروس است، یعنی پاکسازی اماکن و رفع آلودگی‌ها و تولید مواد ضد ویروس.

مسئله بعد توزیع ابزار دفاعی است یعنی عده‌ای ماسک و داروهای ضد ویروس را توزیع کنند. آیا می‌توان برای این اقدامات طلب دستمزد کرد؟

یکی از اهداف هجوم زیستی از بین بردن فرهنگ مردم است. برای دفع این هجوم و جلوگیری از آسیب فرهنگی باید اقدامات فرهنگی انجام شود. آیا برای انجام اقدامات فرهنگی می‌شود درخواست مزد کرد؟ در حقیقت اینجا دو مطلب وجود دارد: آیا می‌توان طلب دستمزد کرد، یعنی اگر به شخصی دستمزد ندهند، آیا او می‌تواند در دفاع شرکت نکند؟ مسئله دوم، شخص طلب دستمزد کرد و افراد هم دادند، آیا این پول حلال است؟

پس دو مسئله پیش آمد: ۱. تکلیف، آیا این مسئله‌ای که پیش آمده مجاناً بر ما تکلیف شده؛ ۲. بر فرض که مجاناً تکلیف شده باشد، اگر ما در برابر خدمت پول گرفتیم آیا این پول حلال است؟

مسئله اول

ظاهر این است که جهاد و دفاع از واجبات کفایی است. این مسائل مجاناً جعل شده است، یعنی این مسائل به امور مالیه مرتبط نیست، بلکه تکالیفی است که محض خداست و باید انجام شود، منتها این از امور تعبدی است و باید قربت الی الله انجام شود و مجاناً جعل شده و برای خداست. تکالیفی که علی وجه قربی جعل شده، مثل نماز و روزه و وقف و حج و جهاد دو مدل دارد: آنهایی که اگر با نیت قرب صورت نگیرد، اصلاً نتیجه‌ای ندارد. اگر کسی نماز را به قصد قربت نخواند واجبی تحقق پیدا نکرده است یعنی اگر کسی نماز ریایی بخواند، در آخرت به او گفته نمی‌شود که چرا نماز ریایی خواندی، به او گفته می‌شود چرا نماز نخواندی؛ چرا تکلیفتش را انجام دادی؟ فرض بگیرید کسی برای ورزش نماز می‌خواند، یعنی به او بگویی باید برای خدا نماز بخوانی، می‌گوید این حرف‌ها چیست، من برای ورزش نماز می‌خوانم. این نماز فایده‌ای ندارد. فرض بگیرید کسی روزه می‌گیرد، اما نیتش روزه نیست، یعنی از سحر تا افطار چیزی نمی‌خورد. به او می‌گویند چرا

چیزی نخوردی می گوید امروز برای سلامتی بدنم این کار لازم بود. این روزه به درد نمی خورد. وقف را در نظر بگیرید. کسی اموالی را برای ریا وقف می کند. این اموال وقف نیست.

این یکی از مدل های قربی است. اعمالی انجام می شود، مثلاً شخصی از روی ریا شخصی را دفن می کند. دفن میت از اعمال قربی و مجانی است. غسل و دفن میت از واجبات و قربی است. اگر کسی میتی را ریائاً دفن کند، آیا نیاز است که میت را دوباره دفن کنند؟ نه، چون در دفن میت اصول دفن مدنظر بوده که انجام شده، ولی وقتی کسی از روی ریا میتی را دفن کند، ثوابی نمی برد. در آخرت چوب نمی خورد که چرا شما میت را دفن نکردی، ولی ثوابی نمی برد. دفاع و جهاد دفاعی هم از این مدل است، یعنی دفاع و جهاد از امور قربی است اما در آن دو نکته وجود دارد. طرف به میدان می آید تا در آینده جایگاهی پیدا کند، یا اطرافیانش به او چیزی نگویند. اگر این فرد با تمام احتیاط وارد منطقه شود تا گلوله نخورد، دفاع می کند، اما نیت خدایی ندارد، بلکه برای آینده خودش این کار را انجام می دهد. در آخرت به او اجری داده نمی شود. اگر در این دفاع کشته شود، شهید نیست، خودکشی هم به حساب نمی آید، و موت عادی به محسوب می شود.

پس تکالیف قربی به دو دسته تقسیم می شود، ۱. تکالیفی که در آخرت می گویند چرا تکلیف را انجام ندادی؟ ۲. تکالیفی که اگر به قصد قربت انجام نشود، ثوابی شامل انجام کار نیست. کار تحقق پیدا کرده اما ثوابی برده نمی شود، دفاع و دفن میت به این شکل است. بنابراین، امور دفاعی در برابر تهاجم زیستی تکلیف است و باید با نیت قرب انجام شود و مجاناً جعل شده است. اگر کسی بخواهد تکلیف از او ساقط شود، حق ندارد بگوید که به خاطر کارش به او پول بدهند. اگر شخصی در دفاع شرکت کرد و حاضر نشدند به او پول دهند، و او مشارکت نکرد و کار زمین ماند، یعنی وجه کفایی دفاع زمین مانده، این فرد در آخرت مؤاخذه می شود. به او گفته می شود که چرا تکلیف را انجام ندادی، اما اگر به حد کفایت دفاع صورت گرفته، و شخص بگوید باید به من پول دهید تا دفاع کنم در آخرت مؤاخذه نمی شود. اما اگر دفاع به حد کفایت دفاع صورت نگرفته، و شخص بگوید باید به من پول دهید تا دفاع کنم در آخرت مؤاخذه می شود. بنابراین نه برای سم پاشی خیابان ها حق تقاضای دستمزد دارد، و نه برای پرستاری بیماران می تواند تقاضای دستمزد کند.

در اینجا سؤالی مطرح می‌شود و آن این است که همه خرج دارند و باید زندگی کنند. در جواب باید گفت که بیان نشده که دریافت پول اشکال دارد، بیان شد که دریافت دستمزد اشکال دارد یعنی شخصی بگوید بنده اجیر شما می‌شوم و این قدر دستمزد می‌گیرم. این عمل از امور تجاری می‌شود. تکالیف جزو امور تجاری نیست، چون تکالیف الهی مجاناً صورت می‌گیرد، اما باید شخص زندگی کند و هزینه‌های او از بیت المال پرداخت شود. باید در مدتی که او کار می‌کند زندگیش از بیت المال تأمین شود. آیا فقط بیت المال است؟ نه، سایر مؤمنین هم می‌توانند کمک کنند. یکی از انفاق‌های واجب تجهیز مدافعین و مجاهدین در راه خداست «وَأَنْفَقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَ لَا تُلْفُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ»^۱ و در راه خدا انفاق کنید و [با ترك این کار پسندیده، یا هزینه کردن مال در راه نامشروع] خود را به هلاکت نیندازید» در راه خدا انفاق کنید و باعث هلاکت خودتان به دست خودتان نشوید. ترك انفاق مستحب به هلاکت نمی‌انجامد، ترك انفاق واجب هلاکت را به دنبال دارد. اگر مدافعین تأمین نشوند و زندگی شخص ناقص بماند، فرآیند آن به هلاکت می‌انجامد. پس باید هزینه‌های زندگی مجاهدین از بیت المال تأمین شود.

فرض کنید شخصی بگوید باید به من پول دهید تا دفاع کنم، اگر با او قرارداد ببندند و به او پول بدهند، آیا این پول جایز است؟

مرحوم صاحب وسائل بابی را با عنوان بَابُ عَدَمِ جَوَازِ أَخْذِ الْأُجْرَةِ عَلَى الْأَذَانِ وَ الصَّلَاةِ بِالنَّاسِ وَ الْقَضَاءِ وَ سَائِرِ الْوَأَجِبَاتِ كَتَغْسِيلِ الْأَمْوَاتِ وَ تَكْفِينِهِمْ وَ دَفْنِهِمْ^۲ مطرح می‌کند یعنی مواردی را از واجبات کفایی در این باب ذکر کرده که نمی‌توان برای انجام آن واجبات طلب مزد کرد. در این باب، روایتی بیان می‌کند که خیلی خاص است. ظاهراً مرحوم صاحب وسائل و دیگران، از باب تنقیح مناط این روایت را آوردند.

مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ الصَّفَّارِ ثَقَه است؛ عَبْدُ اللَّهِ بْنِ الْمُنبِّهَةِ ثَقَه است؛ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلْوَانَ از بَتریه و عامی است و توثیق ندارد. عَمْرٍو بْنِ خَالِدٍ از بَتریه است و توثیق ندارد. زَيْدِ بْنِ عَلِيٍّ خدا رحمتش کند عَنْ

۱. سوره بقره، آیه ۱۹۵.

۲. وسائل الشیعة، ج ۱۷، ص ۱۵۷.

أبيه از امام سجاد علیه السلام عَنْ آبَائِهِ از پدرانش عَنْ عَلِيِّ عَلَيْهِ السَّلَام. سند این روایت ضعیف است و شیخ طوسی در تهذیب این روایت را نقل می‌کند. ما این روایت را از وسائل آوردیم.

«مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ الصَّفَّارِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْمُنْبِثِ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلْوَانَ عَنْ عَمْرِو بْنِ خَالِدٍ عَنْ زَيْدِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ آبَائِهِ عَنْ عَلِيٍّ ع أَنَّهُ أَتَاهُ رَجُلٌ فَقَالَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ وَاللَّهِ إِنِّي أُحِبُّكَ لِلَّهِ فَقَالَ لَهُ لَكِنِّي أَبْغِضُكَ لِلَّهِ قَالَ وَ لِمَ قَالَ لِأَنَّكَ تَبْتَغِي فِي الْأَذَانِ وَ تَأْخُذُ عَلَيَّ تَعْلِيمِ الْقُرْآنِ أَجْرًا وَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ص يَقُولُ مَنْ أَخَذَ عَلَيَّ تَعْلِيمِ الْقُرْآنِ أَجْرًا كَانَ حَظَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ. وَ رَوَاهُ الصَّدُوقُ مُرْسَلًا إِلَّا أَنَّهُ قَالَ تَبْتَغِي فِي الْأَذَانِ كَسْبًا وَ لَمْ يَزِدْ عَلَيَّ ذَلِكَ.»^۱ شخصی به امیرالمؤمنین گفت که من فقط تو را برای خدا دوست دارم. -در آن زمان، امیرالمؤمنین رئیس بود- امیرالمؤمنین فرمود من به خاطر خدا از تو بدم می‌آید. گفت: آقا چرا؟ فرمودند: تو برای اذان و تعلیم قرآن پول می‌گیری. -دقت داشته باشید در آن زمان قرآن منشأ احکام بوده است، یعنی اگر کسی قرآن را می‌فهمید حلال و حرام را متوجه می‌شد و اگر قرآن نمی‌دانست حلال و حرام نمی‌دانست. ممکن است در این روزگار مسلمانی قرآن را بلد نباشد ولی احکام را به خوبی بداند. - پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله فرمود اگر کسی برای تعلیم قرآن به دیگران دستمزد گرفت، اجر آخرتی او همان است یعنی اجری ندارد و باید به جهنم برود. ایشان از این روایت برای همه واجب‌ات استفاده کرده است. در صغری و کبری می‌توان اشکال کرد. اولاً تعلیم قرآن به دیگران واجب نیست. تعلیم قرآن وجوبی ندارد. احکام قرآن واجب است، ولی وجوبی ندارد که من بروم به دیگران یاد بهم که دیگران بتوانند قرآن را از رو بخوانند. وجوب این مسئله ثابت نشده است. این روایت خاص قرآن است، و دقیقاً معلوم نیست که از کجا تدفین و تغسیل و... را شامل می‌شود پس تعمیم نداریم.

احتمالاً ایشان روایاتی در باب قضا در ذهن داشتند و این مسئله را بیان کردند. در باب قضا، روایتی داریم. این روایت را مرحوم کلینی از علی بن ابراهیم از پدرش و ایشان از حسن بن محبوب و او هم از عبدالله بن سنان نقل می‌کند. ظاهر سند عالی است، منتها بحث رجالی وجود دارد که بین حسن بن محبوب تا عبدالله بن سنان فاصله است. «عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ

۱. وسائل الشیعة، ج ۱۷، ص ۱۵۷.

بْنِ سِنَانٍ قَالَ: سُئِلَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَ عَنْ قَاضٍ بَيْنَ قَرَيْتَيْنِ يَأْخُذُ مِنَ السُّلْطَانِ عَلَى الْقَضَاءِ الرِّزْقَ فَقَالَ ذَلِكَ السُّحْتُ.^۱ شخصی قاضی است و بین دو روستا قضاوت می‌کند. او برای قضاوت از والی دستمزد می‌گیرد. حضرت فرمودند که پول حرام است.^۲ این روایت درباره قضاوت و تعمیم آن به سایر واجبات نیاز به دلیل دارد. در این باب نمی‌توان ادعای اجماع کرد ولی می‌توان گفت لا خلاف فیه؛ بنابراین اخذ اجرت ممنوع است، چون امری واجب است. اگر کسی پول بدهد، سحت است، اما از بیت المال باید زندگی آنها تأمین شود. اثر این مدل احکام الهی این است که اگر صرفاً تجاری و دستمزدی شود، ممکن است مشکلی در پرداخت سیستم دولتی به وجود آید و پرداخت ضعیف شود، در این صورت، احتمال دارد که کار می‌خواهد و جامعه با شکست مواجه می‌شود.

احکام الهی به نوعی است که هیچ‌گاه به خاطر هیچ فرآیندی شکست نمی‌خورد و زندگی مدافعین پیش می‌رود به همین دلیل مدافعان برای انجام تکلیف آمده‌اند. نیازی هم نیست که پول در جیب او بگذارند. باید رسیدگی به صورتی باشد که شخص بتواند زندگیش را بچرخاند. در نبردهای پیامبر، شخصی آب یا خرما آورد. مجاهد گفت که بغل دستی من از من تشنه‌تر است به او بدهید. در جنگ تحمیلی هم وضعیت به همین صورت بود. آنچه آنها می‌خواستند غذا بود. اگر به آنها کمک هزینه‌ای می‌دادند حالت دستمزد نداشت. از اول تا آخر حقوق نمی‌گرفتند. بعد از مدتی گفتند که زندگی افراد متفاوت است و پرداخت‌هایی صورت گرفت. برای نبرد واجب است که همه بیایند. به همین دلیل هیچ‌گاه برای مسائل مادی جبهه خالی نمی‌ماند. تفصیل بحث در باب دفاع مطرح شده است. در جلسه بعدی به این مسئله می‌پردازیم که آیا سازندگان ابزار باید مجاناً عمل کنند؛ آیا می‌توانیم ابزار تولیدی را به کشورهای کافری که هجوم به آنها هم سرایت کرده فروخت یعنی آیا می‌شود به کشورهای کافر هستند و درگیر این بیماری شدند ابزاری فروخت که در کشور برای مبارزه با تهاجم ساخته شده است. ان شاء الله این مسئله را در جلسه بعدی بررسی می‌کنیم.

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَعَجِّلْ فَرَجَهُمْ

۱. کافی، ج ۷، ص ۴۰۹.

۲. سحت به معنای حرام است.

منابع

قرآن کریم

ترجمه قرآن، انصاریان، حسین، ترجمه آزاد، ۱۵ ق، فارسی، ج ۱، انتشارات اسوه، قم، ۱۳۸۳ ش،
اول.

کافی، کلینی، محمد بن یعقوب، ۳۲۹ ق، غفاری علی اکبر و آخوندی، محمد، کتب اربعه، عربی،
ج ۸، دار الکتب الإسلامية، تهران، ایران، ۱۴۰۷ ق، چهارم.

وسائل الشیعة، شیخ حر عاملی، محمد بن حسن، ۱۱۰۴ ق، ندارد، جوامع روایی، عربی، ج ۳۰،
مؤسسه آل البيت عليهم السلام، قم، ایران، ۱۴۰۹ ق، اول.